

Research Type: Review Article
Received: June 14, 2023
Accepted: July 4, 2023

EDUCATION AND CULTURAL POLICIES OF THE SOVIET UNION: THE CASE OF THE KYRGYZ SSR (1917-1950)

Umsunai OMURBEKOVA¹

Abstract

The main objective of this study is to outline the education and cultural policies in Soviet-era Kyrgyzstan. Additionally, it aims to elucidate the positive or negative impacts of the policies implemented in the Soviet Union on the fields of education and culture. The article is conducted using a quantitative research method and is framed within the context of primary and secondary research works. The study examines the policies implemented by the Soviet Union in the areas of education and culture, focusing on the example of the Kyrgyz SSR. The study consists of three main sections. In the first section, the official establishment of the Soviet Union and the administrative situation in the Kyrgyz territories are discussed. Furthermore, the political and religious activities carried out by the Bolsheviks in the Kyrgyz territories after the October Revolution of 1917 are described. The second section explores the cultural activities carried out by the Soviet Union on the Kyrgyz SSR, particularly those aimed at assimilation. Within the framework of these cultural activities, some information regarding the social and economic situation of the population is provided. The third part of the study focuses on the general education policies of the Soviet Union and the state of education in the Kyrgyz SSR. Additionally, examples are given to illustrate the positive or negative effects of education within Kyrgyz families and the political outcomes resulting from education.

Keywords: Soviet Union, Kyrgyz SSR, Culture, Education, Atheism.

---

¹ AHBV University, Department of History, Ph.D. Student, ORCID: 0000-0003-3743-5799

Makale Türü: İnceleme Makalesi
Başvuru: 14 Haziran 2023
Kabul: 4 Temmuz 2023

SSCB'NİN EĞİTİM VE KÜLTÜR POLİTİKALARI: KIRGIZ SSC ÖRNEĞİNDE (1917-1950)

Umsunai OMURBEKOVA¹

Özet

Bu çalışmanın temel amacı Sovyet dönemi Kırgızistan'da eğitim ve kültür politikalarının ana hatlarını belirlemektir. Bunun dışında Sovyetlerde izlenen politikaların eğitim ve kültür alanlarına olumlu veya olumsuz etkilerini açığa kavuşturmak. Makale nicel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Çalışma ana ve araştırma eserler çerçevesinde ele alındı. Konuda Kırgız SSC örneği üzerinde SSCB'nin eğitim ve kültürel alanlarında uyguladığı politikalar incelenmiştir. Çalışma toplam üç ana başlıktan oluşmakta olup, ilk başlıkta SSCB'nin resmi kuruluşu ve Kırgız topraklarındaki idari durumları ele alınmıştır. Bunun dışında 1917 tarihli Ekim devrimi sonrası Bolşeviklerin Kırgız topraklarındaki ilk gerçekleştirdikleri siyasi ve dini faaliyetler anlatılmıştır. İkinci kısımda SSCB'nin Kırgız SSC üzerinde yaptığı bazı asimilasyona yönelik uyguladıkları kültürel faaliyetler incelenmiştir. Kültürel faaliyetler çerçevesinde halkın sosyal ve ekonomi durumuyla ilgili bazı bilgiler de verilmiştir. Çalışmanın üçüncü kısmında SSCB'nin genel eğitim politikaları ve Kırgız SSC eğitim durumu anlatılmıştır. Onun yanında eğitimin Kırgız aile yapısına olumlu veya olumsuz etkileri, politik anlamda eğitimin getirdiği sonuçları hakkında bazı örneklemeler dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Kırgız SSC, Kültür, Eğitim, Ateizm.

¹ AHBV Üniversitesi, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi, ORCID: 0000-0003-3743-5799

GİRİŞ

SSCB yaklaşık 70 yıl yaşadı. Bu süre içerisinde diğer coğrafyalarda olduğu gibi Türkistan topraklarında da büyük ölçüde değişimler gerçekleşti. SSCB'nin ilk yıllarında dini sansürün ardından eğitimde ateizm propagandası devletin ilk ve en sert uyguladığı politikaları oldu. Bu uygulanan politikalar daha sonra milletlerin milli şuurundan uzaklaştırılmasında oldukça etkili hale geldi. Yönetimin tek gayesi devletin himayesindeki bütün halkı Ruslaştırmak idi. Devlette bir tek millet, bir tek dil olacaktı. Kültür ve eğitim politikaları tamamen halkı Ruslaştırmaya yönelik idi. Özellikle Türkistan coğrafyası dini inancı, kültürü açısından acımasızca asimile edilmeye çalışıldı. Günümüzde tarihi açıdan bunun çok farklı değerlendirmeleri yapıldı. Ancak bu yapılan çalışmaları hem ahlaki hem hukuki açıdan değerlendirerek okumakta fayda vardır.

Bu çalışmada Kırgız SSC'de SSCB'nin eğitim ve kültür alanındaki uyguladığı politikalar değerlendirilmiştir. Günümüzde bu konuyla ilgili onlarca çalışmalar yapılmasına rağmen Sovyet bakış açısı etkisini kaybetmediği bilinmektedir. Bu çalışma o tür etkilerden uzak kalarak alternatif kaynaklar bakımından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın önemi Kırgız SSC'nin tarihi araştırmaları bakımından uygulanan politikaları halk yararına olup olmadığı konusunda tartışma yapmasıdır. Konumuz gereği zamanında yapılmış olan birinci elden kaynaklarda politikayı eleştiren alternatif fikirleri bulmak mümkün değildir.. Makalede konuya doğrudan ilgili olan ana kaynaklardan Çugunov'un *Народное образование в Советском Союзе и в России* (Sovyetler Birliği ve Rusya'da Halk Eğitimi), A. N. Kononov'un *Sovyetler Birliği'nde Türk Dilbilimi –Sonuçlar ve Sorunlar* çalışması ve araştırma makalelerden Khalida Dervisheva'nın *Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Tarihinin Bazı Meseleleri*, İsmailcan Doğan'ın *Sovyetler Birliği'nde Din Karşıtı Propaganda: 1917-1960 Dönem Üzerine Bir Değerlendirme*, Burcu Özdemir'in *Sovyetler Birliği'nde Komünist İdeolojinin Eğitime Yansımaları: 1920'li ve 1930'lu Yıllar* gibi vs araştırmalar esas alınmıştır.

1. SSCB'NİN KURULUŞU VE İLK FAALİYETLER

1917 Ekim devriminden sonra Bolşevikler Türkistan'daki liderler ile yakın temasta olmaya çalışmışlardır. Devletin birinci lideri Lenin Türkistan'da dini liderlerin faaliyetlerini desteklemişti. Devlet resmi olarak 1922'de kurulmasına rağmen Türkistan'da siyasi etkiler daha erken dönemlerde başlamıştır.

Altımışova ve Mokeev'in çalışmasına göre 1920-30'lu yıllar SSCB bünyesinde yer alan bütün halkların sosyal yapılarını kökünden değiştirme dönemi olarak değerlendirilmiştir. Bu yıllar diğer coğrafyalarda da olduğu gibi Türkistan'da da sosyalist modelinin yerleştirmesi olmuştur (Mokeev & Altımışova 2019:1081).

1.1. Marksizm Teorisi ve Tarihçesi

Sovyetler Birliği'nin uyguladığı siyasal felsefe akımı Marksizm'dir. Bu akım gerek Sovyetlerin kuruluşunda gerek dağılmasında devletin dayandığı tek görüşü olmuştur.

18.asırda Fransa materyalizmi ile Almanya'daki Feurebach materyalizminin tarihsel geleneklerinin özümsemiş felsefeye dayanan Marksizm, 1890 yıllarında Rusya'yı en çok etkileyen devrimci öğreti olarak ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Marksizm dinin kitleyi uyutan bir afyon olduğunu iddia ediyordu (Doğan 2021:413). Çoğu kaynaklarda Marksizm'in daha çok İslam inancı için tehlike yarattığı söz konusu olsa da aslında SSCB'de görünen bütün dinler için aynı sorunlar yaşanmıştır. Örneğin Rusların kiliseleri bile etkisiz hale gelmiş, itibarını kaybetmiştir.

SSCB'nin ikinci lideri Stalin (öz adı Yosif Vissarionoviç Cugafvlivi) Rus Marksist teorisini dil birliği, toprak birliği, ekonomik yaşantı birliği ve ulusal kültürün özgül özelliklerinin birliği olarak dört temel şartla tanımlamaktadır. Ayrıca Stalin'e göre bağımsız devleti olmayan uluslar ulus kategorisinden silinmesi gerekir ki "ulusal hareket", "ulusal kurtuluş hareketi" gibi sorunlar baş göstermesin (Özel 2015:109). Bu görüşler Bolşeviklerin; din, dil, ırk ayrımı olmaksızın Sovyetler Birliği sınırları içerisinde yaşayan milletlerin kardeşliği sloganının bir ütöpik hedef olduğunun kanıtıdır. Hatta SSCB daha resmi kurulmadan önce 1920'lerde "homo-Sovyeticus" yani Sovyet insanı yaratma çabaları başlamıştır (Özel 2015:110).

Marksizm gerek ekonomide gerek siyasette gerek dinde, materyalizm görüşüne dayanmasıyla Sovyetler Birliği'nin tarihinde özellikle Türkistan coğrafyası için yeni bir dönem başlatmış oldu.

Marksist teorisi daha sonra Leninist teorisinin de ortaya atılmasına bir yol olmuştur. Dolayısıyla Marksist görüşü SSCB'nin her alanında etkili hale gelmiş, Ruslaştırma politikasının temeli haline gelmiştir.

1.2. Kırgızistan'da SSCB'nin Kuruluşu

Kırgız SSC'nin tarihinde Sovyet hükümetinin tanınması zorlu şekilde gerçekleşmiştir. Özellikle Kırgız topraklarında güney ve kuzey olmak üzere ikiye ayrılmış olup, ayaklanmalar yaşanmıştır. Ekim devrimi sonraki özellikle kuzey Kırgızlar Özerkliğinin kurulması için aktif girişimlerde bulunmasına rağmen, başarısız kalmışlardır.

15 sosyalist cumhuriyetin içerisinde olan Kırgızistan'ın (Kara Kırgız/Kırgız SSC) SSCB'ye katılması Türkistan'ın diğer milletlerinin tarihi ile iç içedir ve günümüzde bu konunun daha tam araştırılmadığı söz konusudur (Dervişeva 2016:188).

1917'ye kadar Kırgız aydınlarından Abdükerim Sıdıkov, Taş Kudaybergenov olmak üzere diğer Türkistan aydınlarıyla birlikte Alaş Milli Partisi Şubesi, Şura-i İslam ve Sosyal Turan Partisi'ni kurmuşlardır. Ayrıca 1917'nin Mart ayında Kırgız ve Kazak aydınları Almatı şehrinde Müslümanları Umum Komitesi'ni kurdular. 16-22 Kasım 1917'de Müslümanların kurduğu IV. Kurultayda Türkistan Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ilgili karar alındı (Dervişeva 2016:188-189).

31 Ekim 1917 yılında Sovyet hükümetinin Taşkent'te kurulmasına dair haber Sovyet hükümetinin diğer Türk devletlerine de hızlı şekilde kurulmasına neden olmuştur. Çünkü Taşkent dönemin en önemli merkezlerinden olması nedeniyle hem siyasi hem kültürel anlamda diğer merkezlerden ön plandaydı. İşçi, asker ve çiftçilerin III. toplantısında 28 Kasım'da Türkistan'ın idari işleri Sovyet Halk Komisaryatı'na geçtiğini kabul etmişlerdir. Kırgızistan coğrafyasında ilk Sülükü ile Kızıl Kıya'da Sovyet hükümetinin kurulduğu ilan edilmiştir. Pişpek'te Sovyet hükümetinin kuruluşu ayaklanmalar sonucunda gerçekleşmiştir. 31 Aralık 1917'de Dubobıy parkında binden fazla kişinin katılımıyla Sovyetlerin kurulmasına karşı ayaklama gerçekleşmiştir. Ancak 1 Ocak 1918 yılında ayaklanma güç ile bastırılmış olup, Pişpek asker idaresin yönetimi Bolşeviklerin eline geçmiştir (Nur uulu & Alimova 2009:141-142). Bunun gibi faaliyetler ileri sürülmesine rağmen 1918 yılının Mayıs ayına kadar neredeyse Kırgızların bütün bölgelerinde Sovyet hükümetinin kurulduğu zorla da olsa ilan edilmiştir (Dervişeva 2016:189).

Aytmerek, Adıhoca ve Gaip Pansat Abdurasulov yönetmenliğinde Sovyetlerin *Basmacılar* ismini verdikleri aslında geleneksel hayatlarının korunması, verimli toprakların Ruslardan alınması için güreşen, İslamiyet'in yaşatılmasını isteyen grup 1932'ye kadar aktif şekilde Sovyetlere karşı mücadele verdiler. Ancak onların bir planlı-

programlı ideolojik çalışmaları ve siyasi destekçileri olmadığından bölgede pek başarılı olamadılar (Dervisheva 2016:194).

31 Ocak 1924 tarihli neşri ve ilan olan anayasaya göre Türkistan'da milli sınırları çizilerek Kazak, Kırgız, Karakalpak gibi ayrı ayrı milletler meydana getirildi (Çelebi 2020:1546) Milli sınırların çizilmesi yeni bir Sovyet adamı yaratma propagandasının ikinci adımı oldu. Böylece arka arkaya uygulanan politikalar halk üzerinde gittikçe çoğalıyordu. Milli sınırların çizilmesi halkın kendi aralarında bölünmesine neden oldu.

1929-30 yıllarından itibaren ülkede kolektifleştirme uygulanmaya başlandı. İlk başta zengin tabakaların malı devlet tarafından alındı. Bu politika halkın hem ekonomik hem siyasi yönden etkiledi. Aynı yıllar "Sovetskaya Kırgızıya" gazetesinde kolektifleştirmede zenginlere uydurulan 21 suç türü yayımlanmıştır. Bu tarihten itibaren Kırgızlar Sovyet Hükümetini tam manasıyla tanıdığına inanmışlardır (Baydildev 2019:7).

Böylece Kırgız aydınları sürekli Sovyetlere karşı mücadele vermelerine rağmen Sovyet Hükümetini tanımış oldular. Bu tarihlerden sonra kolektifleştirmede kıtlık, aydın kesimi olup, arka arkaya yaşanan olaylar halkın milli şuurunun uzaklaşmasına neden olacaktı.

1.3. Din Üzerinde Yapılan Faaliyetler

Bolşevikler iktidara gelmesiyle uyguladıkları ilk politika din üzerinde gerçekleşti. Sovyetlerde ilk halkın inancı daha sonra kimlikleri üzerine "Homo-Sovyeticus" yaratma planı güdülmüştür. Aslında bu uygulamaların planları daha eski yıllara dayanmaktadır.

Lenin'in 1905'de yazdığı makalesinde dinin halk üzerinde bir baskı olduğunu bu yüzden dini kurumların tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini savunuyordu. Yazılarında dinin kökenini ekonomik sömürge ile bağlantılı olduğu kanaatindeydi (Kurmangaliyeva Ercilasun 2017:52). Böylece 1918'de Lenin "Kiliseyi Devletten ve Okulu Kiliseden Ayırma Hakkında" kararı alarak, ateizm propagandasını yayma hürriyetini tanıdı. Bu karar itibarıyla okullarda dinle ilgili dersler iptal edilmiş, dinle mücadele başlatılmıştır (Babataev 2018:89). Bunun ardından Lenin öğretmenlerin bu hususta önemli rol aldıklarını vurgulayarak onların Bolşeviklere yardım etmeleri gerektiğini, komünist düşüncesiyle gençleri yetiştirmeleri gerektiği ancak bu şekilde bir SSCB kurulabileceğini tembihlemiştir (Çugunov 1960:27). Bu yıllarda diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Kırgızlarda da İslam ile beraber Şaman gelenekleri devam etmekteydi. Örneğin: hastalıkları Tamırçı (damarcı) dediğimiz belli insanlara baktırırlar, neyin şifa olacağını bilirlerdi. Ayrıca şamanlardan kalan bilinmeyenleri anlatan *bakşı* (erkek), *bübü* (kadın)ler vardı (Kurmangaliyeva Ercilasun 2017:58). Özellikle o dönemlerde inanç meselesi hem örf adetlere dayanan İslam (İslam ile örf adetlerin karıştığı bir inanç) ve Şaman kalıntıları fazlaydı.

Sovyetlerde din üzerinde görünen siyasi baskı ateizm anlayışı niteliğinde inşa edilmiştir. Yani ateizm bir Tanrının veya Allah'ın olmadığına dair inanç yokluğudur. Yürütülen faaliyetler ilk Sovyetlerde ateizm sadece bununla kalmayıp canlı sohbetler ve basın üzerinde de yayılmaya başladı. SSCB'nin resmi kuruluşundan önce 1920'de din karşıtı seminerler gerçekleşmeye başladı ve 1925'e kadar 9 tane seminer gerçekleşmiştir. 1925'de Stalin tarafından "Tanrısız Militanlar Birliği" adında kurum "Dine karşı mücadele sosyalizm için mücadeledir" sloganı ile hareket eden ayrıca önde gelen kurumlardan olmuş ve ardından 1928'de "Din Araştırma Makamı" kurumu aynı görevi üstlenmek üzere faaliyete başlamıştır. Yukarıda belirlediğimiz gibi ateizmi yaymanın diğer kuralı dönemin basınları olmuştur. Örneğin: Ateizm propagandasının yapıldığı ilk gazete "Bezbojnik" yani "Allahsızlar" gazetesi 1922'de Moskova'da yayımlanmaya başladı (Babataev 2018:96).

Yanı sıra Kırgız bölgelerinde “*Leninçil Jaş*” (Leninçi Genç), “*Komsomoles Kırgızii*” (Kırgızistan’ın Genç komünisti)vs basınlarında “*Ateisttik Tarbiyaloo*” (Ateist ruhuyla Eğitmek), “*Suragıla Joop Beren*” (Soruyun cevap verelim) gibi köşe yazıları yer almıştır (Doğan 2021:425). 1926’da seminer sayıları 49 olmuş ve bu yıl geçtikçe sayısız çoğalmıştır. Ateizmi tamamen bir bilimsel ve materyalist dünya görüşüne dayandırmak için bilimsel kitapların basımı yapılmıştır (Doğan 2021: 425).

Dolayısıyla ateizm bir uyuşturucu olarak görülmüş olup, halktan uzaklaştırmak olmuştur. Bu aynı zamanda bir halkın diğer bir halkla akrabalık bağını koparmak ve kendini farklı görmesini sağlayacaktı. Bu dönemlerde tek partili yönetim olmasıyla halk alternatif yazılar okuyamayacaktı ve devletin basınına eleştirisiz kabulleneceklerdi.

Marksizm teorisi üzerinde kurulmuş olan SSCB yaklaşık 70 yıl yaşamıştır. 1918 tarihli kararda ateizm propagandası bütün dinlere karşı uygulanmıştır. Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle beraber Türkistan onun içinde Kırgızistan’da da aynı şekilde medreseler kapatılmaya başlanmıştır. Milli fikir üzerinde faaliyet gösteren aydınlar zamanla halk düşmanı olarak bazıları sürgüne bazıları ile ölüm cezası almışlardır.

2. SSCB’NİN UYGULADIĞI BAZI KÜLTÜR POLİTİKALARI

Sovyetlerde kültür üzerinde uygulanan politikaların sayısı çoktur. Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre uygulanan politikaların bazılarını küçük alt başlıkları altında sıralamak mümkündür. Kültür üzerinde uygulanan politikaların bütünü aslında bir *Sovyet Adamı* yaratma amacının kaynaklarıdır.

1789 Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan milliyetçi akımları Avrupa’da hızla yayılmasıyla Rus Çarlığı tarafından da bir dış politika niteliğini şekillendirmesi (Özel 2015:101), Sovyet yönetimi için hali hazırda bulunan bir proje olarak kullanıldı.

2.1. Sovyet Adamı Yaratmaya Giden Yol

Çugunov’a göre Sovyetler Birliği’ndeki kültürel gelişmeler özellikle okul eğitimin bütün halka ulaşması adına *kültürel devrim* olarak adlandırılır. Bu ona göre bütün halkı aynı şartlar içerisinde bir eğitim almaları derin anlamlı “devrim” süreci olarak tanımlanmaktadır. Hatta ona göre sosyalizmin Sovyetlere getirdiği en büyük kazancı *kültür devrimi* olmuştur (Çugunov 1960:5). Ancak bu eğitim Rus kimliği ve kültürü üzerinde inşa edildiği açık belirtilmemektedir. Bazı kaynakları doğrudan alıp, olduğu gibi koymak bazı şartlarda bizleri yanıltmaktadır. Sovyetler bir kültür devrimi gerçekleştirerek tamamen bütün halkların Rus olmasını ve kendi kimliklerinden yoksun kalması hedeflenmiştir. Bu bir kültür devrimi değil insanlık doğasına aykırı düşen yanlış davranış biçimi olmuştur.

1924’de Lenin’in vefatıyla iktidara geçen Komünist Parti Başkanı Josef Stalin Türkistan coğrafyası halklarını Özbek, Türkmen, Tacik, Kırgız, Kazak olarak onların kültürel muhtariyet ilkesini tekrar teyit ederek, dil ve geleneklerinin korunmasına ve geliştirmesine yaptığı teşvikler ile Sovyetler Birliği’nin her tarafından Moskova’daki diktatörlüğe halk desteğini almasını sağlamıştır. Ancak verilen vaatler yerine getirilmemiş olup iktidarda kaldığı 30 yıl boyunca “tek ülkede sosyalizm” adına totaliter sistemin yerleştiricisi olmuştur. 1932’den itibaren Rus kimliği üzerinde yoğunlaşan milliyetçi ilkesi Rus olmayan diğer grupların partiden alınmasına neden olmuştur (Özel 2015:103-108).

Çelebi’ye göre Türkistan’da kazılar sonrasında ortaya çıkan arkeolojik kazılar korunmamış, bunlar Moskova’nın diğer şehirlerinde yer alan müzelere götürülmüş ya da

definecilerin elinde kalmıştır. Örneğin: Semerkant yakınlarında bulunan Afrasiyab kasabasında yapılan kazılar sonucu elde edilen X-XI asırlara ait tarihi eserlerin Moskova Şark Kültürü Müzesi'ne götürüldüğü ve kötü tarafı da daha sonra bunların resmi başvurular sonucu olsa da getirilemediği ifade edilmektedir (Çelebi 2020:1574).

Türkistan'da *dış görünüşü ile milli, mahiyet itibar ile proleter* bir kültür formülü uygulanmaya konuldu ve Türk kültürü üzerine Rus kültürü inşa ederek, Rus Türkistan'ı yaratmak hedef haline getirildi. 16 Haziran 1924'de Bolşevik Merkezi İdaresi'nin aldığı karar ile Türkistan kelimesi yerine Orta Asya tabiri kullanılmaya başladı. İdari ve kültürel yapıda dönüşümü tamamlamaya dönük olarak yer isimleri değiştirilmeye başlandı. Örneğin: Hocent şehri: *Lenin-Abad*, Yeni Mergilan-*Skobelek*, Pişpek-*Frunze* vs (Çelebi 2020:1551).

Rusların kültürel alandaki ilk politikası dil üzerinde gerçekleşti. Türkistan'da ve diğer Türk dilli halklar arasında lehçe farklılıkları arttırıldı. Yerel dillerin, gramer ve terminolojisi yeniden düzenlendi ve mevcut dillerin Sovyet dil siyaseti temelinde oluşmasına gayret edildi. Alfabe konusunda 1928'de Latin alfabesine geçilirken, 1939-1940'lardan itibaren bütün Türk dilli boy ve topluluklara farklı birer yazı dili ve Kiril esaslı alfabe düzenlenerek bu birliği son verilmeye çalışıldı (Çelebi 2020:1547).

Sovyet araştırmalarında en çok kullanılan tanım "yeni insan yaratmak" tabiridir. Bunun mümkün olması için yukarıda bahsettiğimiz halkın kimliğine ait her şeyi yok etmek, yeni şeyler öğretmekti. Bu yüzden ilk önce halkı kendi aralarındaki farkı göstermek, sonra onlara ait değerleri yok etmek olmuştur. Günümüzde de Kazak, Kırgız, Özbek olarak halklarının kendilerini birbirinden farklı görmeleri bu politikalar sonucudur. Bunun yanında Sovyet öncesi tarihin halk arasında doğru okutulmaması bu durumu etkilemektedir.

2.2. Kırgız Basınlarında SSCB

Yüzyıllardır göçebe hayat tarzına hâkim olan Kırgız toplumunda Sovyet dönemiyle birlikte siyasi, iktisadi ve kültürel alanda birçok değişiklikler meydana gelmiştir. Sovyetlerde yerleşik hayatın merkezinde bulunan kolektif hayat, ortak üzerim ve her şeyde devlet kontrolü üstün olan bir yapı mevcuttur. Bu şartlarda işleri kolaylaştırmak adına üretilen yeni teknolojiler Kırgız toplumunda bir yenilik olarak algılanmıştır. Uçak, traktör, otomobil, radyo, televizyon gibi modern teknolojiler sürekli olarak Sovyetlerin başarılarını ileten araç olarak kullanılmıştır. Bunlar haricinde Sovyetlerin varlığını sürekli dile getirmek adına basınlar da bu amaçta kullanılmıştır. Özellikle Kırgızlar arasında bilmece aracılığıyla bu modern teknolojilerin isimlerini öğretmeye ve başarıların dile getirmeye çalışılmıştır. Örneğin: *Dünyada varmış bir çınar, Gülümseyip bütün dünyaya ışık verir. On beş Budağı var nurdan biten, Her gün büyür göğe ulaşacak* (SSCB), ya da *En büyük talih, nurlu altın mum var, Güneş ile onun şöhreti birlikte, Nur saçan bizim büyük ülkemize, Dost olsun diye bütün dünya işçi çocuklar* (Kremlin) vs (Şimşek 2017:455). Bunlar haricinde yüzlerce örnekler Kırgız toplumunda basın üzerinde büyük bir etki yaratmıştır.

1934 yılında İbrayım Abdırâhmanov tarafından kaydedilen el yazma eserinde din, tabiat, bitki, eşya, ev ve diğer konularda yazılan bilmecelelerin de seçici örnekleri kullanılmış olup, 1985 sonrası diğer örneklerinden de verilmeye başlamıştır (Şimşek 2017:450).

Basın Sovyet döneminde propaganda amacı olması yanında halkın eğitimi açısından da önemli rol üstlenmiştir. Bu yüzden itirazsız okumak şart gibi idi. Dolayısıyla Kırgız

basınında Sovyet propagandası oldukça etkili olmuş, yönetimi olumlu yönden tanıtmaya çalışılmıştır. Basın Kırgızların sosyal hayatını da etkilemiştir.

2.3. Kırgız Aydınlarının Katliamları

Günümüzde en çok araştırılması gereken konulardan biri belki milli aydınlar konusudur. Çünkü tarihte Kırgız aydınlarının bazıları hala “halk düşmanı” olarak tanınmaktadır. Onların çalışmaları, fikirleri halk uğruna araştırılmalıdır.

1 Şubat 1926 yılında Kırgızistan Özerk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu tarafından yönetilmeye başlamasıyla Kırgız yönetimine atanan Rus idarecileri çeşitli sorunları getirmiştir. Bundan dolayı Kırgız aydınları tarafından dile getirilen şikâyet mektubu (Otuzcular olarak bilinir) Moskova'ya gönderilmiştir. Ancak bu mektupta imza atan bütün aydınlar “Pan İslamizm”, “Pan Türkizm” ve “Burjuva” olarak suçlanmışlardır. Günümüz tarih kitaplarında milli aydınların katliamları hakkında bilinenler sadece 1937-1939 yıllardaki olaylar. Ancak bu katliam yılları daha Sovyetlerin kurulmasından itibaren başlamıştır. Örneğin 1925'te Kırgız liderlerinden komünist Parti başkanı Abdülkerim Sıdıkoğlu sürgüne gönderildi. 1926'da K. Kudaykuloğlu ve D. Bakahoğlu görevden uzaklaştırıldı. 1933'de Kırgız önderlerinden C. Abdrahmanov “Milliyetçilikle” suçlanarak Partiden uzaklaştırıldı. 1939'da Kırgız yazarlarından ilk kez “Kızımızı Profesör” unvanını alan K. Tısınistanov “Halk Düşmanı” ilan edildi. 1932-1939 yıllara arasında gerçekleşen suçlamalar genel olarak milliyetçilerin kökünden yok etme politikasını içermektedir. Çeşitli suçlamalar bu dönem sadece Kırgızlar arasında değil diğer Türk topluluklarında da aynı şekilde gerçekleşiyordu. Dervisheva'ya göre “Otuzcular”ın mektubu ve “Sosyal Turan Partisi” üyesi suçlamalar aslında Kırgız aydınlarının sonunu hazırlayan en büyük nedenler olmuştur. Bunlar haricinde “Sömürücü sınırlara” mensup olan diğer Kırgız önderleri zengin ailesi veya akrabasının olması nedeniyle kolay suçlanmışlardır. Bunlar arasında A. Sıdıkov, İ. Arabaev, C. Abdrahmanov, A. Şabdanov, S. Mamatov vs vardır. Dolayısıyla Kırgızlar otuzlu yıllarda çoğu aydınlarını kaybetti (Dervisheva 2016: 195).

1937-1939 yıllara arasında kurşuna dizilen aydınların cesetleri Kırgızistan egemenliğini aldığı yıllarda ortaya çıktı. Halen onların hepsi tarihi yerini alamadı, araştırmalar devam etmektedir. Aydın kesimi politikası halkı başsız, lidersiz bırakarak kendi istediklerini rahat yapabilmeyi bir yolu idi.

2.4. Kırgız Destanlarının Yeniden Düzenlenmesi

Komünist parti halk edebiyatının hem eski hem yeni örneklerini derlemeyi, bilim adamları tarafından incelenerek, sosyalizm ilkelere göre işlenmiş. Bunlar köylerde, kolhozlarda, işçi çevrelerine sirayet etmiş olan burjuva sanatının yok etmek için kullanılmıştır. Folklor böylece halkların kültürel yapılanması, politik eğitimi ve sosyalizmin gerçekleşmesi yararına araç olmuştur. Bu bağlamda destan, masal, türkü, atasözü gibi sözlü kültür geleneğine ait eserler sosyalizm değerleri ile barışık olmak şartıyla yeniden düzenlenmiştir. Örneğin: Manas destanı Sovyet döneminde bilim adamları tarafından karşılıklı fikirlere maruz kalmıştır. Bilim adamlarının bazıları “Sovetskaya Kirgizii” gazetesine eski hayatın gerici değerlerini taşıdığını anlatırken, “Kızıl Kırgızistan” gazetesinde bazı bilim adamları Kırgızların milli kimliğini ifade eden önemli eser olduğunu savunuyorlardı. Daha sonra 1952'de Komünist parti, SSCB Bilimler Akademisi, Kırgızistan'ı ve Orta Asya devletlerini temsil eden delegen iştirak ettiği bir konferans düzenlemiş ve destanın *gerici* unsurlardan temizlenmiş kurama versiyonunun hazırlanmasına karar verilmiştir. 1958'de de S. Orazbakov, S.Karalayev, T. Moldo, M.

Musulmankulov ve S. Sazanov'un versiyonlarından faydalanılarak destanın 2 cilt hali yayımlanmıştır (Şimşek 2017:445).

Kırgızlar asırlardır sözlü geleneğin koruyucularıdır. Sovyet döneminde bu gelenek kökünden yok edilmeye çalışılsa da bazı liderler tarafından savunulmuştur. Ayrıca Manas destanının okutulmaktan yoksun kalmamasında Kazak aydınlarından Auezov'un da büyük katkısı olmuştur. Bugün bu destan dünyanın en uzun destanı niteliğinde UNESCO'nun somut olmayan miraslarına kayıt edilmiştir.

2.5. Sovyetler Birliği'nde Dil Meselesi

Kononov kendi yazısında Sovyetler Birliği'nde Türk dillerinde konuşan halkların yaşadığı bütün bölgelerde diyalektografik çalışmaların devam ettiğine ilgili bilgi vermiştir. Ona göre Türk lehçeleri üzerinde yapılmış çalışmalar dönemin önemli görevlerinden idi. Örneğin: L. T. Mahmutova *Opıt İsledovaniya turkskih diyalektov*, (Türk diyalektleri araştırma denemesi), *Mışarskiy Diyalekt tatarskogo yazıka* (Tatatr dilinin diyalektleri) vs çalışmalar dönemin en meşhur çalışmaları olmuştur (Kononov 1978:184). Bu çalışmaların ana nedeni Türk halklarının dillerini bir birinden uzaklaştırmaktı.

Sovyetler Birliği için çok büyük önem taşıyan dil meselesi en çok tartışılan konulardan olmuştur. Lenin ilk başta halkların ve kültürlerin eşitliliği hakkında savunmalar yaparken, kendisinin "Zorunlu Devlet Dili Gerekli midir" çalışmasında Rusçanın kudretini anlatıyor, diğer halkların kültürel gelişiminde Rusçanın gücünün etkili olduğuna dikkat çekiyordu. Lenin devlet işlerine gelebilmenin yollarından birinin Rusçaya hâkim olması gerektiğini iyi biliyordu ve bu bağlamda kimseyi buna zorlamıyordu. İsteyen zaten kendisi öğrenecekti (Subaşı & Abbaslı 2018:259-260).

Sovyetlerde dil meselelerinin diğer bir konusu Yafet Dil teorisi idi. Nikolay Marr'ın 18.yüzyılda ortaya attığı *Yafet Dil* kavramına göre bütün diller tek bir dilden türemiştir ve tarihin belli bir noktasında tekrar birleşecekti. Lenin ve Stalin de bu teorinin zamanla gerçekleşeceğine inanıyorlardı. Stalin, Rus şovenistlerini dilde, kültürde ve hayat tarzındaki farklılıkları yok sayarak milli cumhuriyetleri ve bölgeleri ortadan kaldırmaya çalıştıkları için suçlarken, güya diğerlerinden farklı düşünüyormuş gibi gözüküyordu. Bu Stalin'in dil ve kültür efsaneleri karşısında yoldaşlarının tavırlarını sınamaktaydı. 1930'ların ilk yarısı bu hazırlıklara sahne olmuştu. Stalinin dil politikasının teorik desteği Yafet Dil teorisinden gelmişti (Uzman 2017:48).

Sovyetler Birliği'nde kültürel anlamda sadece Kırgız SSC'de değil bütün ülkelerde aynı politikalar uygulandığı söylenebilir. Rus milliyetçiliği kavramı bütün halkın diline, inancına, kültürüne ve eğitimine girmiş durumundaydı. Bu bağlamda Kırgız topraklarında ilk Rus dilinin etkisi, daha sonra aydınların katliamı (1933-1939), sözlü geleneğin kökünden yok edilmeye çalışılması ve basın üzerindeki Rus propagandası. Kültürel anlamda Kırgızlar sözlü geleneğin taşıyıcıları olarak sayısız baskıya rağmen bu geleneklerini devam ettirebilmişlerdir.

3. SSCB EĞİTİM POLİTİKALARI

SSCB'de birinci hedef devletin himayesindeki bütün halkı Ruslaştırmak olmuştur. Bu politikayı yerine getirebilmek için çeşitli alanlarda faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bunların başında eğitim gelmektedir.

Kırgız Özerk Cumhuriyetinde de aynı şekilde eğitim üzerindeki politikalar yıllardır halkın kendi milli şuurundan uzak kalmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Çarlık döneminde Kırgız coğrafyasında genel olarak dini okullar vardı. Örneğin 1909 yılında

Bişkek'te 14, Karakol'da 12, güney Kırgızistan'da 16 dini okullar varken, 1914'de sadece Oş bölgesinde bunların sayısı 88'e ulaşmıştır. Dini okullar dışında aynı yıllarda okullarda yenilik reformları gerçekleşmiş olup, "Usul-i Cedid" okulları Bişkek, Tokmok ve Karakol bölgelerinde açılmıştır. Yeni usuldeki okullarda arifmetik, coğrafya vs dersler verilmeye başlamıştır. 1918'de Kırgızistan'ın bütün bölgeleri için bu okullar açılmış olup, 1923'de bunların toplam sayısı 327'ye (251'i Kırgız mektep olmak üzere) ulaşmıştır (Aynekova 2019).

3.1 Sovyet Dönemi Eğitim Şartları

Sovyetler döneminde Rus dili başta olmak üzere Marksist okullar vardı. Eğitimin zorunlu kılınması bir taraftan halkın okuma yazmasını geliştirirken diğer taraftan kimliklerinden uzaklaştırıyordu.

SSCB'de bütün devletlerde aynı eğitim sistemi uygulanmıştır. Eğitim hakkındaki yasalara göre Okul Öncesi Eğitim, Genel Orta Öğretim, Özel Orta Öğretim, Okul Dışı Eğitim, Mesleki Teknik Eğitim ve Yüksek Öğretim olarak faaliyet göstermiştir (Babataev 2018:88).

16 Aralık 1919'da "Sosyalist Rusya Federasyonu Halkının Okuma Yazma Seferberliği" kararnamesi yayınlanmıştır. Buna ilaveten 1920'de bu alandaki bütün çalışmaların yönetmenliği Halk Komiserliği bünyesinde "Rusya Okuma Yazma Seferberliği Olağanüstü Komisyonu"na verilmiştir. Burada alınan karara göre Sovyetler Birliği'nde eğitim devlet eliyle yürütülmüş ve laik eğitim sistemi kararlaştırılmıştır. Ayrıca 5-15 yaş grubu çocuklar için eğitim zorunlu kılınmıştır. 1936 yeni Anayasası'nda SSCB yurttaşlarının eğitim hakları şu şekildedir: *"Bu hak genel ve ücretsiz yedi yıllık öğrenim, on yıllık öğrenimin geniş olarak gelişmesi, yüksek ücretsiz eğitim, yüksekokullarda çalışmalarında üstünlük gösteren öğrencilere verilen devlet bursları sistemi, okullarda ana dilinde öğretim yapılması, fabrikalarda, devlet çiftliklerinde, makine ve traktör istasyonlarında ve kolektif çiftliklerde ücretsiz mesleki, teknik ve tarım eğitimi yoluyla elde edilir"* olarak tanımlanmıştır (Kapar 2016:243).

Buna ilaveten SSCB'de kızlar ile erkeklerin eğitim hakları aynıdır. Bu hak sadece eğitim konusunda değil siyasi işlerde, sosyal hayatta ve meslek seçim konusunda da aynı tanınacaktı. Mnekina'ya göre bu hak sosyal hayatın gelişiminde en önemli adımlardan olmuştur (Mnekina 2014:6).

Genel olarak okul sisteminde zorunlu eğitim, 3-4 yaşındaki çocuklara yuvalarda, 5-6 yaşındakiler anaokullarına, 7-10 yaş arası 4 yıllık ilkökul, 11-13 yaş arası ise birinci devre ortaokullarına tabi tutuluyorlardı. Bu zorunlu okullardan sonra öğrenciler fabrika okulları, teknik koleji ve öğretmen enstitülerinde eğitim alabiliyorlardı (Mnekina 2014: 243).

1920'li yıllar Sovyet hükümeti için eğitimin yeni usuller getirdiği yıllar olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemlerde özellikle öğretmenler üzerinde kontrol denemeleri artmıştır. 1923 yılından itibaren öğretmenlerin kontrolünde kapsamlı programlar düzenlenmiştir. Ona göre Komünizm ideolojisi öğretmenlere okutulmuş, karşı fikre sahip olanlar işlerinden alınmıştır (Kudaev& Apış 2008:3).

3.2. Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Eğitim

Sovyet döneminde Ruslaştırmanın önemli unsuru eğitim olduğunu başta belirtmiştir. Kırgızistan'da da bu politika zamanından geç kalmamıştır. Hatta Sovyetlerin resmi kuruluşundan önce başlamıştır dinilebilir. 1919'da Kırgızistan'da yetişkinler için genel

eğitim kursları açılmıştır. 18-40 yaş arası vatandaşlar için okuma, yazma gerekliliği getirilmiştir (Aynekova 2019).

1920’de Rusya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti, siyasi eğitim komitesi olarak Rus olmayan milletlerin kurduğu Sovyet cumhuriyetleri içinde merkezin aldığı kararlar çerçevesinde eğitim politikalarını uygulayacak komiteler kurdu. Türklerin çoğunluğunu içine alan Türkistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlı 1921 ilının başında Merkez Eğitim Politikaları Komitesi düzenlendi. Bu komitenin görevi II. Bütün Rusya Komünist Parti Kongresi’nde alınan kültürel kararlar Türkistan’da uygulamaktı (Güngör 2013:84).

1924’de merkezi akademi açılmıştır. 1925’de Kırgız coğrafyasında 465 ilkokul vardı. Diğer ortaokullarla beraber 32 bin civarında öğrenci eğitim alıyorlardı. Kırgız dilindeki kitapların yok olması nedeniyle öğrenciler, Kazak, Özbek ve Tatar dillerindeki kitaplardan yararlanmışlardır. 1924’de K. Tınıstanov tarafından yazılan “Kırgız Alıppesi” Taşkent’te basılmıştır. Ancak bu kitapların dağıtım süreci zaman almıştır. Aynı yıl Kırgız diliyle ilgili 12 kitap daha basılmıştır. 1928’de 548 mektep faaliyet göstermiş olup, 42,5 bin öğrenci eğitim alıyordu. 1928-1929 yıllarda Arap harfinden Latine geçiş yapılmıştır. 1930-50 yıllar arasında Kırgız ilkokul öğrenci sayısı 233532, ortaokul öğrenci sayısı 70142 ve lise öğrenci sayısı 8890 olmuştur (Aynekova 2019).

25 Ekim 1925 yılında Bişkek’te yeni usuldeki Halk Eğitimi Enstitüsü açılmıştır. Bu enstitü daha sonra Pedagoji Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. 1928’de Pedagoji-İşçi bölümü, 1932’de Kırgız Devlet Pedagoji Enstitüsü, 1933’de Veteriner Enstitüsü (daha sonra K. İ. Skraybin adında Tarım Enstitüsü olmuştur) açılmıştır (Aynekova 2019). Kırgız Sovyet tarihinde eğitimin yeri çok incelenmesine rağmen Sovyet bakışı üzerinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu konu olumlu yorumlarla doludur. Döneminde eğitimin Ruslaştırmanın bir unsuru olarak kullanıldığını belirtmekte fayda vardır. Bunu uygulanan politikayı bir halkın yararına olup, olmadığını tartışarak dile getirebilmek mümkün olmaktadır.

1929 yılında Kırgız Pedagoji enstitüsünde 47 öğrenci mezun olmuştur. Onların arasında Kırgız sanat ve edebiyatının öncüleri olan A. Maldıbaev, K. Cantöşev, M. Elebaev, U. Abdıkaimov, K. Malikov, C. Bökönbaev, A. Osmonov ve M. Alıbaev’ler vardı. 1937-1938 yıllara arasında Kırgız SSC’de 1358 ilkokul, 327 ortaokul ve 62 lise mevcuttu. Bunlar dışında 12 teknik koleji, 5 orta tıp okulu vardı (Aynekova 2019). 1 Mayıs 1931 tarihinde Kırgız önderlerinden Abdrahmanov Oş şehrinde yazdığı günlüğünde eğitim konusunda şöyle not almıştır:

“Şimdi Gülçö’den döndüm. Yağmura yakalandım. Yazmak istemiyorum. Ama yazmam gerek. Bugün Alay ekin ekme planını yerine getirdi. Peki diğer işlerde durum nasıl?... Elimizi kaldıramıyoruz. 40 bin nüfusu var, bir tane bile doktor yok. 26 bin baş hayvan bir veteriner yok. 22 hektar ekilen toprak ve bir tane bile ziraat mühendisi yok. 10 okul ve 12 öğretmen ve sadece birisi ortaokul eğitimi. Halkın %95’i eğitim görmemiş, %5’in çoğu ancak Arapça okuyabilenler; onların yazabileceğini düşünmesek de olur. Bir köy Sovyetinde 2 eğitimi insan var, biri öğretmen, biri köy Sovyeti Sekreteri. Nerede yatak odası ve nerede iş yeri, sınır yok. İnsanlar gündüz çalışıp akşamlar aynı yerde uyuyorlar. Biz insanlardan iş talep ediyoruz. Fakat onlar için minimum insanî hayat şartlarını hazırlamadık (Kara 2012:31).

Kara, kendi çalışmasında 1930-40’li yıllarda ekonomik düşük durum sadece eğitim ve sağlığa mahsus olmayıp, kimse yemeğini doyuncaya kadar yiyememiştir. Hızlandırılmış

sanayileşme ile kolхозlarda maaş düşük, konut sıkıntısı, kötü beslenme gibi sorunlar eğitim alan gençlerin ailelerinde büyük sorunlar yaratmıştır (Kara 2012:33).

1942 yılından itibaren özellikle tarımla ilgili gelişmeler yaşatmak için öğrenciler okullara gönderilmiş olup, 1946-52 yılları arasında 164 bin civarında mezun tarım işlerine başlamışlardır. 1948 yılında 28 mesleki yükseköğrenimi kayıt edilmiştir. Bunlardan biri 1959'da Mesleki Teknik Koleji olarak faaliyetine devam etmiştir (Aynekova 2019). Kırgız SSC tarihini SSCB'nin tarihinden ayrı bakmak olmadığı için eğitim ideolojisini de aynı pencereden bakmak elzem olacaktır. Kaynaklara bakıldığında Sovyet okullarında üstün başarıyla mezun olan veya ismi tanınmış Kırgız önderlerinin çoğu daha sonra çeşitli iftiralar ile sürgüne gönderildi, kurşuna dizildi.

Günümüzde Kırgızistan'da alternatif kaynaklar çerçevesinde araştırılması gereken ikinci bir konu Kırgız SSC'nin eğitimidir. Çünkü çoğu kaynakta Sovyet dönemi eğitimi olumlu şekilde yorumlanmıştır. Fakat gerek dil açısından gerek kültür açısından günümüze kadar devam eden sorunların kaynağı Sovyet eğitiminden kaynaklıdır.

3.3. SSCB'de Eğitimin Değerlendirilmesi

SSCB eğitim sisteminin amacı Komünist Parti'nin temel ilkelerine uygun, komünist ahlakı benimseyen ve diyalektik materyalizm dünya görüşüne sahip insanları yaratmaktır. SSCB'de eğitim konusunda bazı temel noktaları sınıflandırmak mümkündür. Bunlar: Zorunlu olarak okutulan dersler, tarih kitaplarının okutulması, çocuklar arasındaki teşkilatlandırılma, öğretmenlerin seçilmesi vs.

SSCB'de mecburi dersler olarak: Marksizm-Leninizm temelleri, siyasi-ekonomi, tarihi ve diyalektik Marksizm esas alınmıştır. Bunun yanında üniversite ve pedagoji yüksekokullarında Komünist Ahlak ve Bediiyatı (32 saat), İlmî Ateizmin Temelleri (24 saat) okutulmuştur. Babataev'e göre özellikle yükseköğretim öğrencilerine "yeni insan" oluşturma sürecinde ateizmin ruhunu ve Marksist-Leninist dünya görüşünü kazandırmak için 3 temel görev konulmuştur.

1. Bütün öğretmenler kendi yeteneklerini kullanarak bilimsel yasaları, teori ve hipotezleri diyalektik materyalizm doğrultusunda yorumlamaları, öğretmeleri;
2. Marksist-Leninist teorinin ayrılmaz unsurları olan siyasi ekonomi ve ilmi komünizm dersleriyle bir bütünlük içerisinde okutmak;
3. İlmî ateizmi özel ders olarak okutmak. Bu dersler kapsamında Marksist-Leninist teoriyi, ateist dünya görüşünün ilmi temellerini bilmediklerine dikkat etmesi gerektiğini kontrol etmek.

Bunlar dışında okullarda ateizm propagandası sosyal faaliyetler sempozyum, münazara, konferans ve pioner toplantıları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle bunları öğrenciler daha kolay benimsemeleri için pioner ve kukla tiyatroları açılmış, gösteriler sunulmuştur. Genç komünist teşkilatları ateizm haftaları, ateistik yönde çizilen resim yarışmaları düzenlenmiştir (Babataev 2018:88-91).

Sovyet dönemi ve sonrası dönemi okullarda okutulan tarih ders çalışmalarının birçoğu Rus bilim adamları ve öğretmenleri tarafından ele yazılmıştır. Birinci derece tarih eğitiminde, Eskiçağ tarihi ile ilgili üniteler işlenmiş, konular ilk dönemlerden itibaren ele alınmış fakat coğrafi gereği sürekli münasebet halinde buldukları Türklerin tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermemiştir. Bu esnada Türk ibaresi yerine göçebeler terimi kullanılması makul görülmüştür. Özellikle Sakalar, Hunlardan bahsederken köklerinin barbar ve vahşi göçebe kavimler olarak değerlendirmişlerdir. Sovyetlerde 1925 yılında okutulmaya sunulan R. Yu. Vipperi'in *Uçebnik İstorii Drevnosti* (Eskiçağ tarihi ders kitabı),

1950'lerden sonra F. P. Korovkin'in *İstorii Drevnego Mira* (Eskiçağ Tarihi), 1958'de B.A. Goloşekin, G. M. Linkon, A. İ.Popova, L.İ.Feldman tarafından yayınlanan *Uroki Po İstorii Drevnego Mira Dlya V-VI klassa* (Eskiçağ tarihi hakkında V-VI sınıflar için ders kitabı) adlı çalışmalarda Türk tarihi ile ilgili bilgiler yok diyecek kadar az verilmiş olup, genelde Antik Yunan tarihine ait bilgiler okutulmuştur. Türkler hakkında "*Geniş Orta Asya coğrafyası; Himalaya Dağları'nın doğusunda, Kara-Kurum ve Tian-Şan (Tanrı) Dağları'nın batısında, Hindikuş ve Pamir Dağları ile Hazar Denizi'nin doğu ve kuzeydoğusunda, Aral ve Balkaş Göllerini içine alan, deniz seviyesinden yüksek dağ, plato ve ovalarından müteşekkildi*" (Kapar 2016:244-251).

Sovyet eğitim sisteminin, "kültürel devrim" ya da "büyük deney" olarak değerlendirilmesinin nedeni "burjuva zincirlerden ve önyargılardan kurtulmak" olarak nitelendirilmektedir. Bu slogan şu anlama geliyordu: eğitim alanında dinin etkisini yok etmek ve öğretmen otoritesini sınırlandırmak. Dolayısıyla aile ve öğretmen sınıfından da öğrenci sınıfı ön plana koyuldu. Bu politika gerekirse aile içerisinde çocuğun ailesine karşı gelebileceği manasını da taşıyordu. Bahsedilen bu süreç kendisiyle beraber bir yenilik daha getirdi. Bu 12 ve üst yaştaki çocuklar okul yönetiminde aktif görevle aldılar. Ev ödevi ve ceza sorumlulukları kaldırıldı. Artık bireysel çalışmaların, akademik bir başarının bir ölçütü olmaktan çıktı. Dersler düzenli bir aralıkta yapılmasıyla çoğu zaman proje hazırlama gibi faaliyetlere doldu. Bu projeler, Marksist doktrini çocuklara empoze etmenin bir yolu olarak kullanıldı (Özdemir 2018:105).

Sovyetler döneminde gençler, öğrenciler devletin uyguladığı politikada önemli yere sahiptiler. Okullarda öğrenciler arasında yaş gruplarına göre üç farklı teşkilat vardı. 1922'de 12-16 yaş grubu için Pioner, 1925'de 7-12 yaş grubu için Oktyabryat (Ekim Çocukları), 16 yaş ve üzerindeki ise Komsomol teşkilatına tabi idiler. Bu teşkilatların amacı; çocukların arkadaşlık etmesine yardımcı olmak, sorumluluk duygusunu aşılacak ve topluma faydalı faaliyetler yapmalarını öğretmektir. Aynı zamanda bu teşkilatların diğer bir amacı devletin propagandalarında yardımcı olmaktır. Örneğin: Pioner teşkilatı ilk başta öğretmenlerin Komünist parti politikasına uyup uymadıklarını denetledi ve uymadıkları öğretmenleri yönetmenliğe şikâyet ettiler. Bunun yanında tarım ve sanayi alanlardaki çalışmaların yanı sıra cehaletle, dinle ve alkolle savaşta önemli rol üstlendiler. Pionerler için bir sonraki adım Komsomol teşkilatına katılabilmektir. Ancak bu daha ciddi idi. Bu nedenle bir Komsomol üyesi olabilmek için okullarda yürütülen toplumsal çalışmalarda aktif görev alması şarttı. Komsomol'un başlıca görevi, Marksist-Leninist idealler doğrultusunda gençlerin eğitilmesine yardımcı olmaktır (Özdemir 2018:106).

Görüldüğü gibi çocukların ebeveynlere karşı eğitilmesi, devletin bir kolu olarak onların politikalarında yardımcı olmaları halkı kendi kendine karşı koymak demektir. Peki, Marksizm-Leninizm tabiri diğer topluluklar için ne kadar elzem olmuştur veya kabul görmeleri gerekirdi? Neden halk bunlara itiraz edememişti sorularına cevap aramak ve araştırmak zamanın talebidir.

Sovyet dönemi eğitimin zorunlu hale gelmesi bir taraftan olumlu değerlendirilmesine rağmen diğer taraftan devletin politik kuralı haline getirilmiştir. Bu bağlamda daha sonraki yıllarda aynı konu üzerindeki araştırmalarda bilim adamları tarafından fikir münakaşalarına yol açmıştır. Bazıları Sovyet Birliği ile Kırgızlar eğitim gördü derken, bir diğerleri o dönemde eğitim alanların Komünist partisi için halka karşı kullandıklarını savunmaktadır. Kırgızlar arasında da aynı şekilde dönemde Rus okullarında okuyan edebiyatçı, yazarların Kırgız öncülerini olarak tanınması ama milliyetçi olarak bulunan

diğer aydınların katliamları gibi konular araştırmacılar tarafından fikir ayrılığına sebep olmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak Kırgızlar Sovyetler Birliği'nin uyguladığı kültür ve eğitim politikalarında sosyo-kültürel zarar görmüşlerdir. Ancak bu konular zamanında doğru değerlendirilmemiştir.

Kırgız aydınları farklı suçlarla Halk düşmanı olarak kitlesel şekilde katliama maruz kalmışlardır. Komünizm için çalışanlar halk arasında kahraman olarak tanıtılmıştır. Dolayısıyla SSCB tarihinde Kırgızlar diğer Türk halkları gibi kendi milli şuurundan uzaklaştırılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca harf devrimi bir yandan yıllar süren cahilliğe sürüklemiştir. Basın üzerindeki SSCB propagandaları halkın yorumsuz okumalarına neden olmuştur. Halkın yerleşik hayat tarzına alışmasına çok zaman istenmiştir. Eğitimin zorunlu hale gelmesi gençlerin aile içerisinde devlet propagandasını yaymakta kural olmuştur.

Merkezi yönetim olduğu için diğer Türk kardeşleri ile ulaşım sağlayamamışlardır. Coğrafi olarak bölünmüşler, her kez kendini diğerinden ayrı görmüş ve bu da onların yalnızlaşmalarına neden olmuştur.

Kırgız dili ve tarihi araştırmaları Rus bilim adamları tarafından gerçekleşmiş olup, Türk tarihi derslerde yeterli verilmemiştir. 70 yıl boyunca süren bu politika günümüzde Türk devletlerinin hatta kendi değerlerinden yoksun kalmalarına neden olmuştur.

Kırgızistan'da bugün okutulmakta olan tarih ders kitaplarının yeni bakış açısıyla yazılmaya ihtiyacı vardır. Bu bağlamda Kırgızistan'da arşiv belgelerinin araştırmacılara açık olması şarttır. Eğitim temelleri Rusya etkisi altından çıkmalıdır. Ayrıca Kırgızistan bugün egemen şartlarda Sovyet devriminde algılanmış yanlış fikirleri yok saymaya yönelik faaliyetler gerçekleştirmeli, halka duyurmalı. Özellikle Kırgız SSC basın üzerindeki yanlış propagandaların okuma şartlarını değiştirmeli. Bu sadece devletin değil öğrencilerin, araştırmacıların da görevi olmalı. Tarihçe devletin bağımsızlığı, milli değerlerin korunmasında emeği geçen şahıslar tarih derslerinde okutulmalı, tanıtılmalı.

KAYNAKÇA

- Kapar, A. M. (2016). "Sovyetler Birliği Dönemi Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi'nin Öğretimi". *USAD*, (5), 243.
- Aynekova, Ç.R. (2019). Problemi Sotsialno-ekonomiçeskih preobrazovaniy v perehodniye periodı istorii Kırgızskoy respubliki. Bişkek.
- Babataev, A. (2018). SSCB Eğitim Sistemi ve Ateizm Propagandası. *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi*, (25), 79- 89.
- Baydildev C. (2019). *Cusup Abdrahmanov: Kulakka tartuu0 basmaçılık, uluu cut* Borborduk Azia Universiteti cogorkuu okuu mektebi, (10), 7.
- Çelebi, E. (2020). Sovyet Rus Kültür Politikası ve Türkistan Asar-ı Atikasının Akıbeti. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7, (3), 1546.
- Çugunov, T. K. (1960). Narodnoye obrazovaniye v Sovetskom Soyuzde i v Rossii. Myunhen. <https://edu.gov.kg/kg/about/history>
- Dervişeva, K. (2016). Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Tarihinin Bazı Meseleleri. *SUTAD*, (39), 188.
- Doğan, İ. (2021). Sovyetler Birliği'nde Din Karşıtı Propaganda: 1917-1960 Dönem Üzerine Bir Değerlendirme. *Selçuk İletişim Dergisi*, (1), 413.
- Güngör, E. (2013). *Kırgızistan'da Yeni Eğitim Sistemi Ceditçilik ve İşenaalı Arabaev*. Araştırma Yüksek Lisans Tezi. Antalya. Akdeniz Üniversitesi.
- Kara, F. (2012). Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Ekonomik Durumu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2, (2), 31.
- Kononov, A. N. (1978). Sovyetler Birliği'nde Türk Dilbilimi –Sonuçlar ve Sorunlar-Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- *Bellekten*, 26, 184.
- Kudaev, M. & Apiş, F. N. (2008). *İstoriya sistem obrazovaniya sistem sovetskoy period i pstsovetskoy etap*. Uçebno-metodiçeskiy kompleks. Maykop.
- Kurmangaliyeva Ercilasun, G. (2017). Ateist Bir Devlette Yaşayan Din: Sovyet Kırgızistan'da İslam. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 116, (229), 52.
- Mnekina, İ.A. (2014). Sistema narodnogo obrazovaniye v SSSR. Saratov. Saratovskiy gosudarstvenniy agrarniy universitet imeni N.İ.Vavilova.
- Mokeyev, A. & Altımışova, Z. (2019). Sovyet Döneminin İlk Yıllarında Kırgızistan'da Milli Özerk Cumhuriyet Kurma Konusundaki Fikri Münakaşalar. *Bellekten*, 83, (298), 1081.
- Nur uulu, O. O. & Alimova, C. (2009). Kırgızstan tarihi. Bişkek.
- Özdemir, B. (2018). Sovyetler Birliği'nde Komünist İdeolojinin EğitimeYansımaları: 1920'li ve 1930'lu Yıllar. *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, (1), 105.
- Özel, M. S. (2015). Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 109.
- Subaşı, T. & Abbaslı, S. (2018). Sovyetler Birliği'nin Rusçayı Azerbaycan'da Hakim Kılma Politikaları. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3, (1), 259-260.
- Şimşek, S. (2017). Kırgız Bilmecelerinde Sovyet İdeolojisinin Etkileri. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6, (12), 455.
- Uzman, M. (2017). Sovyetler Birliği'nde Dil Politikası. *Liberal Düşünce Dergisi*, (88),48.